



המדינות הנורדיות והאתגרים הביטחוניים במרחב הארקטי ד"ר ניר לויטן

מבט מבס"א, מס' 2,412, 29 באוקטובר 2026

תקציר: בצל ההסכם שנחתם בין ארצות הברית, גרינלנד ודנמרק על שליטה צבאית באי, התפתחות הנתביב הימי הצפוני מגדילה את חשיבותן האסטרטגית של המדינות הנורדיות, דווקא בתקופה שבה מתעצם החשש מפני משבר ביחסים בין אירופה לבין ארצות הברית. במקביל, העמקת שיתוף הפעולה בין רוסיה לבין סין באזור הארקטי והתגברות הפעילות הצבאית והימית באזור מחייבות את מדינות נאט"ו לבחון את יכולות ההגנה ושיתוף הפעולה בצפון הגבוה. המדינות הנורדיות עשויות להידרש לחזק את התיאום האזורי ביניהן, תוך ניסיון לשמר את הקשר הטריטוריאלי ולמנוע היווצרות פערים אסטרטגיים במרחב הארקטי.

ההסכם המחודש שנחתם בין ארצות הברית, גרינלנד ודנמרק בספטמבר 2026 ועוסק בביטחון ובהגנה באזור הארקטי, משקף שלב חדש במערכת היחסים המתוחה שהתקיימה בשנים האחרונות וכעת מעגן את האינטרסים של כל הצדדים. ההסכם מאפשר לארצות הברית להרחיב את נוכחותה הצבאית: לצד בסיס החלל פייטופיק, היא תוכל להקים אזורי הגנה נוספים בנרסרסואק ובמסטרסוויק. ההסכם גם מאפשר לכוחות האמריקניים לנוע בחופשיות בגרינלנד, להשתמש במרחב האווירי ובנתיבי השיט הסמוכים לצורכי הגנה ולהטיל וטו על כל פעילות צבאית וכלכלית של מדינה שאינה חברה בנאט"ו. יחד עם זאת, ההסכם אישר מחדש את ריבונות דנמרק ואת זכותם של תושבי גרינלנד להגדרה עצמית. ההסכם כולל ככל הנראה סעיפים חסויים שאינם חשופים לציבור, המשמרים את האינטרסים החיוניים לאמריקנים במרחב.

לצד העיסוק במרחב הארקטי, גלי ההדף מהמלחמה במפרץ הובילו גם לדיונים נמרצים על נתיבים חלופיים, ובהם יוזמות להאצת נתיבים יבשתיים, לרבות מיזם IMEC ויוזמות נוספות לאחסנת אמצעי אנרגיה. לאחר סגירת מצרי הורמוז הצהיר נשיא פינלנד כי על המדינות ה"מסוגלות" להרכיב כוח שיסייע לפתור את המשבר, אך הדבר נותר בגדר הצהרה פומבית. פינלנד התחייבה להעביר לארצות הברית שוברות קרח למרחב הארקטי ולסייע בחקר החלל, יחד עם העמקת יחסיה עם הנורדיות ועם קנדה. גם איראן מנסה לקדם מסדרון דרך הגבול עם ארמניה אל הים השחור.

בשל כך עולה מחדש הדיון על השימוש בנתיב הצפוני - נתיב שעובר דרך מצר ברינג (נקרא על שמו של הספן הדני ויטוס ברינג ששירת בצי הרוסי הקיסרי), לאורך החוף

הארקטי של רוסיה, עד לים הצפוני וליים ברנץ. התפתחויות אלו הפכו את הנתיב לכדאי או לפחות לאפשרות מעשית בחודשי הקיץ למעבר אוניות ואנרגיה. בשל המשבר הנוכחי, הגדילה רוסיה במהירות משלוחי נפט לאסיה דרך הנתיב הצפוני וסין פתחה שירות מסחרי סדיר חדש דרך האזור הארקטי לצד מעבר ספינות מדרום קוריאה ומדינות נוספות. אירועים אלה מלמדים כי נתיבים חלופיים צפויים להוות מוקד להמשך התחרות בין המעצמות ולהפוך את האזור הארקטי לחיוני בהיבט של שילוח סחורות ואנרגיה. להיבט זה השלכות נוספות - הנתיב פתוח כשלשה חודשים בשנה ועדיין אינו מסוגל להעביר היקף דומה לזה שעובר בנתיב הדרומי מאסיה לאירופה דרך סואץ. אם זאת הוא משקף את התחרות על שליטה במסדרונות כלכליים. בנתיב זה גם ממשיכות רוסיה וסין לשתף פעולה ומגבירות את הפעילות הכלכלית והצבאית, בייחוד בתחום פעילות הצוללות באזור הארקטי אל מול שאיפת מדינות נאט"ו ומדינות האיחוד האירופי לשלוט ולפקח על התנועה במרחב הארקטי שנעשית מורכבת יותר בעולם הצפנה קוונטית.

על אף ההסכם בעניין גרינלנד, קופנהגן מנסה לשמר את ההגנה על האזור הארקטי תחת אחריות משותפת של נאט"ו, בעוד שבנואק חוששים מפני ויתורים ללא תמורה מוחשית וכבילה להסכמים ארוכי טווח. גם שאלת הריבונות הופכת למורכבת יותר תחת התחייבות להישאר בברית נאט"ו, אם גרינלנד תבקש עצמאות מלאה. הפרלמנט המקומי בגרינלנד, אינאטיסארטוט, אף מתח ביקורת על העיכוב של דנמרק בהצטיידות בספינות חדשות להגנה ארקטית. זאת על רקע הבטחתה של קופנהגן להגדיל את הכיסוי הצבאי בגרינלנד ואת היקף התרגילים המשותפים שכבר מתקיימים באי בשיתוף ארצות הברית ושאר חברות נאט"ו. בהקשר הארקטי האתגר הנוכחי מתווסף לחשש מפני מתיחות גוברת בין המעצמות ובין המדינות הנורדיות שמנסות לנווט בסביבה צפופה ומאתגרת. חשש זה השתקף בהצהרה של ראשת הממשלה מטה פרדריקסן לפיה ארצות הברית אינה עוד בעלת בריתה הקרובה ביותר של דנמרק - עמדה שהחזיקה בה במשך יותר מחצי מאה. גם בדו"ח השנתי של [משרד ההגנה בקופנהגן](#) מנו את האתגרים העיקריים לדנמרק במרחב הבלטי והארקטי.

פרסום זה משקף חשש כי [שיתוף הפעולה המודיעיני](#) באזור הארקטי ובאזור הבלטי עשוי להיפגע בטווח הארוך, בזמן שבמערכת הביטחון בדנמרק מעריכים כי אם רוסיה תחפוץ, היא תוכל לנהל ב-2028 מלחמה אזורית וב-2031 מלחמה רחבה. בדנמרק וכך גם בשוודיה ובפינלנד, חוששים בעיקר מעימות ישיר עם רוסיה באזור הבלטי ומפני איומים אוויריים, משום כך המדינות משקיעות בהצטיידות במערכות הגנה.

בדומה להן, איסלנד מנסה למצב את מעמדה בצורה טובה יותר לאחר שמשאל עם דחה את חידוש המשא ומתן עם האיחוד האירופי. על אף שאיסלנד חברה בנאט"ו, המשבר באזור הארקטי צפוי לחשוף גם אותה לאיומים עתידיים. אזור ה-GIUK Gap (Greenland-Iceland-United Kingdom Gap) נחשב מאז המלחמה הקרה לאזור חיוני כמו גם שדה התעופה בקפלאוויק. חשיבותו המחודשת משקפת את פעילותה המחודשת של רוסיה בצפון האוקיינוס האטלנטי, שהפכה את איסלנד לנקודה אסטרטגית, כפי שמתרחש בגרינלנד. אף שאיסלנד כבר משולבת באירופה באמצעות ה-EEA והסכם שנגן, היא חותרת לשותפות ישירה בעיצוב מדיניות החוץ והביטחון האירופית. זאת בזמן שבסביבתה הימית פועלות שלוש מדינות צפון-אירופיות: בריטניה, גרמניה ונורווגיה.

למציאות זו יש השפעה גם על צורת המינויים במדינות הנורדיות. לאחרונה מינתה מועצת המדינה הנורווגית ראש חדש לשירות הביון של המדינה, לוטננט גנרל לארס סיברט לרוויק, ששימש בעבר כמפקד זרוע היבשה הנורווגית ובעל עיטור אמריקני על עבודתו המשותפת עם הצבא האמריקני במרחב הנורווגי. נורווגיה ממשיכה את הנוהג למנות קציני צבא לראשי שירות המודיעין. לרוויק מחליף את סגן אדמירל נילס אנדראס סטנסונס, ראש הצי הנורווגי לשעבר. גם דנמרק נהגה למנות קציני צבא בכירים לתפקיד ראש שירות המודיעין - בדנמרק שירות הביון כפוף למשרד ההגנה ונחשב לגוף איסוף

צבאי ואזרחי. אחת הסיבות לכך שבדנמרק נהגו למנות גנרלים לתפקידים בכירים הייתה הציפייה שראש המודיעין יסיק מסקנות ויתווה דרכי פעולה, ללא קשר לשיקולים פוליטיים. משלהי המלחמה הקרה עמדו בראש סוכנות הביון בקופנהגן קציני צבא בכירים, בהם אייגה הויביירג ויורגן הוורת'. אחריהם נבחר אדמירל משנה יורן אולסן מחיל הים שהוחלף על ידי אדמירל משנה פיין הנסן שגם שירת בשורה של תפקידים צבאיים בכירים. הנסן הוחלף בשנת 2010 על ידי תומאס ארנקיל שכיהן כיועץ בכיר וראש מחלקה במשרד ראש הממשלה ונחשב למינוי אזרחי. את ארנקיל החליף לארס פינדסן שעשה קריירה ארוכה במשרד המשפטים והשירות הציבורי, אף שכהונתו הסתיימה בעקבות משבר ארגוני שבמרכזו הסתרת מידע מהגוף המפקח עליו. לאחר שהושעה הוא הואשם גם בהדלפת חומרים מסווגים, אך בשל רגישות המעשים, הוחלט שלא לקיים דיון משפטי בשל חשש לזליגת מידע מסווג והאישומים נגדו נמשכו מטעם התביעה. בכמה כלי תקשורת העריכו כי ההדלפה לכאורה הייתה קשורה בשיתוף הפעולה המודיעיני הדני-אמריקני, וכי המידע קשור לשיתוף הפעולה של דנמרק עם ה-NSA ביירוט תקשורת, ולחשש שנעשה בהם שימוש למעקב אחרי בכירים במדינות מערביות באירופה, כולל בגרמניה, בין במודע ובין שלא. מכל מקום, הוא הוחלף על ידי הראש הלאומי המבצעי במשטרה, סוון לארסן, שהיה ממלא מקום תקופה ארוכה, עד שארנקיל מונה שוב לתפקיד הבכיר.

לצד אתגרי הביטחון במרחב הנורדי, מתרחב שיתוף הפעולה באיסוף המידע עם סוכנויות אירופיות על רקע הקו הרשמי באירופה, החותר לעצמאות בסוגיות ביטחון ובצל המשבר עם ארצות הברית. במאי 2026 הודיעה ממשלת שוודיה על הקמת שירות מודיעין חוץ נפרד (UND), לראשונה בהיסטוריה שלה. השירות החדש צפוי להתחיל לפעול בינואר 2027 ויתווסף לאתגרים הנוכחיים של המדינה בחזית הבלטית והארקטית. שינוי זה הוא חלק משינויים ארגוניים נוספים - בדצמבר 2022 הודיעה ממשלת שוודיה על ארגון מחדש של משרד החוץ שנכנס לתוקף בינואר 2023. המשרד אורגן לשש מחלקות עיקריות ובהן Euro-Atlantic and Security Policy Department המשקף עלייה במשקל הביטחון האירופי והסביבה הטרנס-אטלנטית. כלפי פנים, הצליחה הממשלה בשטוקהולם לפעול בתקיפות נגד הפשיעה המאורגנת שבטיפולו של שירות הביטחון השוודי סאפו. החשש מזליגת פשיעה לגיוס לפעילות עוינת מטעם גורמים זרים צפוי להעסיק את שירותי האכיפה גם בשנים הקרובות. הכלכלה הפלילית בשוודיה מוערכת בכ-350 מיליארד כתר שוודי לשנה. בשנים האחרונות הגבירו סוכנויות האכיפה פעילות נגד עבריינים צעירים המשתייכים לכנופיות, זאת על רקע מקרי רצח בין חברי כנופיות (חלקם אף נשלחו לפגוע בשגרירות ישראל ובבכירי הקהילה היהודית בשוודיה). אף שפעילותם נהייתה מורכבת יותר כשהתברר כי כנופיות מגייסות גם נערות צעירות, חלקן ללא עבר פלילי, לפעילות שכללה רצח וזריקת רימונים, שיתוף פעולה אירופי צפוי לייעל את עבודתם לסיכול פעולות עוינות. בדוח מיוחד של [משרד ההגנה השוודי](#) הוצגו אסטרטגיות גיוס ששילבו שיטות מודיעין קלאסיות לצד גישות דיגיטליות. לאחר הרשעה של שני אחים מהמודיעין הצבאי השוודי בריגול לטובת רוסיה, עלה חשש מפער בשירות הביטחון השוודי בניתוח מניעי גיוס זר והפעלתם. על כל פנים, שירותי הביטחון במדינה מנטרים גם פעילות של מרכזי דת במדינה ובהם הכנסייה האורתודוקסית הרוסית. לאחר שהכנסייה חנכה מבנה ליד שדה התעופה הצבאי Västerås במימון חלקי של תאגיד האנרגיה רוסאטום, הפך המבנה למוקד דיון ציבורי על זהות הבעלים ומהות פעילותה. חשש זה משתקף בדעת הקהל בשוודיה, שלפיה פעולות השפעה משולבות באיסוף מודיעין ובמניפולציה - כפי שהודיע [סאפו באוגוסט 2026](#).

אירועים אלה מלמדים על אתגרים קיימים ועתידיים ובראשם הארכיטקטורה הארקטית שעדיין נמצאת בשלבי עיצוב. אם המדינות הנורדיות יחליטו להתקבץ בהגנה צפופה יותר בצפון אירופה על חשבון בריתות מסורתיות, יהיו לכך השלכות גם על הזירה הארקטית. כך למשל בשנת 2022 דנמרק ואיי פארו הסכימו להציב מחדש מכ"ם מתוצרת אמריקנית

למעקב אווירי באי Strey moy כדי לסגור פערי כיסוי בין איי פארו, איסלנד, נורווגיה ובריטניה בשנים הקרובות. כאשר תושלם כשירותו, הוא יוכל לסייע בשילוב מידע עם מערכות נוספות ולהגדיל את הכיסוי של מדינות אירופיות באזור הארקטי ובמעקב אחרי כלי שיט שצפוי לגדול ככל שגתיבי השיט יאפשרו זאת. האתגר יהיה לשלב מעקב אווירי כחלק מכשירות נאט"ו ולהתגבר על מכשולים מדיניים ופומביים בין אירופה לאמריקה. על כן אפשר להניח כי המדינות הנורדיות יגבירו את שיתוף הפעולה במרחב הארקטי לצד חשש מעימות ביבשת ומהשלכותיו על ריבונותן באזור הארקטי.

ד"ר ניר לויטן הוא עמית מחקר במרכז בס"א בבר-אילן ועמית במרכז ללימודי המלחמה הקרה באוניברסיטת דרום דנמרק.

פרסומי מרכז בס"א ומחקריו מתאפשרים הודות לנדיבותם של סול קושיצקי ומשפחתו